
JAUME TURRÓ

ROMEU LLULL I LA POESIA
DE CERTAMEN:
ELS VINT TRIOMFS

El *Cancionero General* de 1511 s'obre amb una peça de Juan Tallante sota la rúbrica *Obra en loor de xx excellencias de Nuestra Señora* (núm. 1, f. 1r-2r; núm. 1006 de B. Dutton).¹ Consta de vint-i-una *coplas* de vuit versos de *arte mayor*, i les rúbriques que encapçalien cadascuna d'aquestes cobles són literalment les mateixes de les de la composició de Romeu Llull, i en el mateix ordre. Sembla clar que aquestes dues composicions cal entendre-les com a respostes a una mateixa convocatòria, i el més probable és que sigui aquella mateixa a què concorregué Jaume d'Olesa amb els seus *Triumphes de Nostra Dona*, amb el mateix nombre de cobles, però sense la rúbrica que llegim tant en Romeu Llull com en Juan Tallante. De fet, en Jaume d'Olesa, els vint triomfs són els mateixos i pel mateix ordre, només els triomfs VIII i IX es redueixen a un en el text d'aquest, el qual digressa al final sobre el misteri d'ésser filla de Déu Pare, mare de Fill i esposa de l'Esperit Sant, tan car a la pietat popular fins avui. Malgrat aquestes diferències, el nombre vint en els «goigs» o «triomfs» de la Mare de Déu és força rar,² i el més probable és que totes tres composicions responguin a la mateixa convocatòria de què ens parla la rúbrica que encapçala l'obra de Jaume d'Olesa.³ Juan Tallante havia ja participat en el certamen convocat per Ferrando Dieç el 1486 amb la mateixa composició que trobem tot seguit amb lleugeres variants en el mateix *Cancionero General* (núm. 6046 de B. Dutton).⁴ Tot fa pensar que es tractava d'un poe-

(1) Cf. A. Rodríguez-Moffino, 1958; Dutton, 1982. Una altra versió del mateix Juan Tallante d'aquesta composició, la trobem en el *Cancionero del British Museum* [Add. 10431, núm. 322, f. 90v-93r].

(2) Si la tradició dels «goigs» de la Mare de Déu és molt antiga i difosa, i fins d'extensa bibliografia, no hem sabut trobar enlloc més el nombre de xx. A més de la bibliografia bàsica (P. Meyer, 1872; Reinsch, 1879; Pagès, 1936; Serra i Baldó, 1936; Le Gentil, 1949-52, 297-314 i de les principals obres a què aquesta remetia, hem repassat els volums XXXI (Leipzig, 1898), XLII (Leipzig, 1903) dels *Ana-*

ta vinculat amb València i també amb els cercles del comte d'Oliva. De Romeu Llull, si coneixem la seva resposta a les cobles del comte d'Oliva en lloança de Francina Rossa, no fou fins a A. Ferrando⁵ que es proposà la seva participació en algun certamen valencià. No penso que haguem de tenir-ne cap dubte.

A. Ferrando parla encara d'una altra composició de Romeu Llull, els seus *Es-tramps a la Mare de Déu*. En aquest cas, no n'estic tan segur. No s'assembla gaire a les composicions que recull en la seva obra, ni tan sols a aquelles compostes en estramps. Però, sobretot, no s'assembla als seus *vint triomfs*, ni reuneix les característiques que individualitzen aquesta peça en el conjunt de l'obra de Romeu Llull, les quals, d'altra banda, són força generalitzables a les composicions que A. Ferrando aplegà. La lectura de Romeu Llull m'ha mostrat, cada vegada més, la urgència d'aquest escriptor, quan emprenia qualsevol composició, d'uns referents, clars i fixats, que no solament dotessin de forma i de coherència el text, ans encara li fornissin els arguments i els mitjans estilístics i lingüístics. A ningú no ha de sorprendre que un poeta menor tant s'atingui o necessiti els determinants d'uns gèneres i d'uns codis. Encara més, si tenim present l'especial biografia que el caracteritza i que el converteix en un desarrelat, car el nostre poeta, encara infant, se n'anà cap a Nàpols i no tornà a Barcelona fins fets els quaranta anys. La singularitat del text, respecte a la resta de l'obra de Romeu Llull, em va moure a examinar-lo.

Romeu Llull, com Jaume d'Olesa i Juan Tallante, respon a una convocatòria a versificar sobre uns misteris tan populars com els de Maria, per als quals existia una llarga i difosa usança de formes mètriques tradicionals. La convocatòria, però, no parlava de «goigs» sinó de «Triumphos»⁶ i establí un nombre també estrany, vint. Doncs bé, aquests *Vint triomfs* són compostos en dècimes. La dècima, que cal relacionar amb la difusió de les formes d'*arte mayor* entre nosaltres, és la cobla més usada en els certàmens religiosos valencians. Es tractava d'una forma mètrica alta i pròpia de continguts nobles, adequada, per tant, per a parlar d'uns misteris sagrats en un to elevat. Aquesta era la diferència que devia marcar el nom de «triumpho» i el nombre de vint respecte a la tradició dels «goigs». Si la tria dels continguts era establerta en la convocatòria, tal com cal pensar per les rúbriques conservades per Romeu Llull i Juan Tallante, l'ús de determinats versos i esquemes estròfics com també l'opció estilística i lèxica venien també clarament marcats pel mateix enunciat de la convocatòria. Aquesta, però, no devia ésser cap dificultat per al versificador. Es tractava de registres i de formes discursives que coneixia bé. En general, l'escriptura d'aquestes composicions és en una llengua elevada i plena de llatinismes que era fàcil d'obtenir glossant i parafrasejant els temes i, amb ells, els vocables de textos litúrgics i piadosos a l'ús.⁷ Fabricar versos a Maria havia d'ésser per a un home de l'època relativament fàcil. A més dels cants i pregàries a Maria diaris, del dissabte i del rosari, el calendari litúrgic rememora i canta cadascun dels misteris que el poeta havia d'exalçar en els seus versos. De molts d'ells, disposava en qualsevol *Llibre d'hores*⁸ i els coneixia en la pràctica dels seus deures

lecta Hymnica Medii Aevi publicats per C. Blume i G. M. Dreves, en els quals hi ha un bon nombre d'aquestes composicions, i sempre ens hem mantingut en les xifres dels V, VII, IX, X, XII i XV «goigs».

(3) «Jhus. Triumphes de nostra dona en cobles capdenals biocades per lo de mirable enginy Jaume d'Aulesa ciutadà compostes é tremesas en València per la joya era altí mesa al qui mils hi digués» Bover, 1868, II, 13.

(4) Cf. Ferrando, 1983, 396-399. Sobre Juan Tallante, Ferrando, 1979-82.

(5) A. Ferrando, 1983, 363-364.

(6) Aquest és el mot amb què es designa cadascun dels misteris marians glossats en les rúbriques de Romeu Llull, Jaume d'Olesa i en la versió de Juan Tallante del *Cancionero del British Museum*, en canvi, en el *Cancionero General, 1511* se'ls anomena *excellencias*.

(7) La biblioteca de Romeu Llull n'estava ben fornida. Entre aquests podem destacar les *Meditationes de cognitione humanae conditionis* atribuïdes a sant Bernat, el *Llibre de beatitud* de fra Joan Pasqual, un «*Speculum Christiani*», tres llibres de sermons de fra Roberto Caracciolo, un «libre de diversos sermons», un que comença «*Maria Mare de Déu Verge*», tres psaltiris, la «*Glossa sobre lo psaltiri*», un missal, unes hores petites, i en el seu escriptori, «un llibre de forma petita... en que son scrites les passies e altres oracions, de ma del dit defunct». Vg. J. M. Madurell i J. Rubió 1955, 223-230.

(8) Sobre aquests vg. Lerouquais, 1927, I, I-XXXV; Bohatta, 1924. Hem examinat els mss. 87, 88, 89, 91 i 205 de la Biblioteca Episcopal de Vic (Gudiol, 1923-27, 114-120) i els mss. 54 i 1854

de la Biblioteca de Catalunya. D'aquests ens interessava especialment l'*Officium Parvum BMV* i la *Missa BMV*, ens tots ells són pràcticament iguals amb els mateixos textos i el mateix ordre. Alguna diferència és irrellevant, sovint és deguda a una més explícita o resumida composició. Donem sempre els mss. 54 i 1854 de la Biblioteca de Catalunya.

(9) Vg. Biblioteca de Catalunya, ms. 54, 108r-118. Es tracta d'un *Llibre d'hores* en llatí, amb la major part de les rúbriques en català, segle xv. Donem aquest exemple perquè «desponsada» no surt mai en cap de les moltes composicions reunides en A. Ferrando, 1983.

(10) Entre els breviaris hem examinat els mss. 80, 81, 82, 84, 86, tots ells de Vic, el ms. 83 [*secundum usum Ecclesiae Barchinonensis*], el ms. 85 [*Urgellensis dioecesis*], i el ms. 204 [*Dertusensis*] de la Biblioteca Episcopal de Vic (Gudiol, 1923-27, 11-116), el ms. 505 de la Biblioteca Universitària de Barcelona, procedent de la catedral de Girona. Entre els ja impresos, hem examinat el de Barcelona de 1560, i el de Vic de 1557. Pel que fa als breviaris catalans impresos anteriors a Trento, vg. Bohatta, i *Gesamtkatalog der Wiegendrucke*, V; en tots dos són entrats per bisbats. Donem sempre el ms. 505 de la Biblioteca Universitària de Barcelona i l'imprès de Vic (Lió, 1557). També hem examinat el ms. 117 de l'Arxiu Capitular de la Catedral de Barcelona, segona meitat segle xiv [*lectionarium pro sollempnitatibus BMV*], un recull de fragments de sermons per a les festes de la Concepció, del dissabte i de la Visitació, i també del Corpus; sembla el lliconari de l'ofici.

(11) Albert G. Hauf, a un comentari sobre la *Istòria de la*

piadosos. Aquests textos, és clar, eren en llatí i, consegüentment, els versos del poeta, en vulgar, sorgien plens de mots i construccions d'estranya sonoritat.

Així, per exemple, el v. 21 fa «Ab sant Joseph, verge, fos desponsada», és a dir 'promesa'. És evident que darrere tenim l'Evangeli de sant Lluc («*Missus est angelus Gabriel a Deo civitatem Galilaeae, cui nomen Nazareth, ad virginem desponsatam viro, cui nomen erat Ioseph*», 1, 26-27), que podia llegir en la primera lectura i en el seu responsori de l'ofici de matines, o en l'antífona «*Missus est Gabriel angelus ad virginem desponsatam viro, cui nomen erat Ioseph*» per a vespres, laudes i prima en l'*Officium parvum BMV*, durant el temps d'Advent.⁹

A més de llibres d'hores, breviaris¹⁰ i antifonaris, és clar, i de les diverses festivitats que al llarg de l'any repassaven els misteris de Maria, amb les corresponents missa i lectures, hi ha les moltes lectures piadoses que un home de l'època podia fer. De fet, una molt bona glossa als *Vint trihunphos* fóra la *Vita Christi* d'Isabel de Villena, amb la concepció i naixement de la Mare de Déu i de Jesús, i amb els misteris de l'Eucaristia, de la Passió, Mort i Resurrecció, i fins a l'Assumpció i Coronació de Maria com a temes centrals, en esguard de remarcar la qualitat de Maria de corredemptora i d'advocada dels pecadors. Un text com ara aquest, a més, li oferiria la «paràfrasi-glossa» d'himnes, lectures bíbliques i patristiques, juntament amb un molt definit registre lingüístic, alhora que la doctrina tradicional. Els *Vint trihunphos* de Romeu Llull se centren en els mateixos temes que l'obra d'Isabel de Villena i destaquen el protagonisme de Maria en la redempció tant per la seva maternitat com sobretot pel fet de patir la més alta compassió amb Crist i de convertir-se en la roca inexpugnable de la fe durant la vetlla pasqual, qualitats que la fan corredemptora de la humanitat i la seva més gran advocada. De fet, gairebé cada estrofa de Romeu Llull insisteix en una o altra d'aquestes dues qualitats.¹¹ El nostre autor morí el 1496, i, per tant, no podem pas proposar cap relació entre aquests dos textos, però sí amb el gènere.

Reprement el vers «Ab sant Joseph verge fos desponsada», podem adonar-nos de la particular col·laboració entre la forma discursiva dels continguts que cal parafrasejar i la cadència del vers. Accents i rima proveeixen el poeta d'un esquema de versificació d'aquell discurs. D'acord amb el metre adoptat, el poeta ha col·locat en la rima i després, cloent el primer hemistiqui amb l'accent en la quarta síl·laba aquells dos mots principals que s'hi ajustaven. El reajustament de la frase i de la sintaxi col·laborarà també a destacar-los. El tema és fixat, però també la forma del discurs, és a dir, el vocabulari i, amb aquest, l'adjectivació. L'únic que ha de fer el rimaire és reduir aquests continguts i llur forma discursiva a una forma mètrica: una unitat de quatre síl·labes, amb l'última tònica, seguida d'una altra de sis. En el cas que el tema no li forneixi aquesta primera unitat, ho farà una llarga tradició de decasíl·labs amb accent a la quarta. La segona meitat ha de pagar el tribut de la rima; en aquest cas, més aviat un ajut. Com que en el registre lingüístic d'aquestes composicions abunden les paraules llargues, calia no més combinar. Així, per exemple, en els primers quatre versos, ja que parlem del misteri

de la immaculada concepció, només cal que comencem amb el mot **misteri**, si hi afegim **gran**, ja tenim la primera meitat del vers. Es tractava d'una exclamació molt freqüent en el textos marians, i així començava un responsori de l'ofici de Maria (vg. nota 13). Ja que parlem de la concepció amb **concebiment** ja tenim quatre de les sis síl·labes que ens manquen, la rima ja se n'encarregarà. Fins i tot podia haver-se ja fixat la segona meitat del vers. En el v. 2 fa: *ans que.l mon fos creat*. Exactament igual el trobem en una composició enviada al famós certamen de 1474: «Déu infinit, ans que.l món fos creat, / te preservà puríssima e santa».¹² D'acord amb el text que parafraseja (vg. nota 14), el context i el registre lingüístic li ofereixen el rar mot **premeditat** per completar el vers. Les paraules, de fet, i amb l'ajut de la rima, s'anaven agrupant soles, només que el poeta es limités a la glossa-paràfrasi, com és el nostre cas. Que les paraules llargues eren un ajut, es fa evident si ens aturem un moment a observar la seva freqüència a l'hora d'ocupar el primer hemistiqui: *misteri gran, premeditat, e descendent, d'on crestians, als reclamants, nativitat, tal naximent, lo Redemptor, d'umanitat*, i podem seguir. El registre que glossava n'era ple! I també era ple de grups de paraules ja fixats: *de tot crim... preservat, la pedra... d'on crestians prenen lo fonament, lo mon per vos s'illumina, los pares sants, en amar Deu... inflamada*. Aquests grups eren utilíssims en la segona meitat del vers. Algun article, determinant, pronom fort, preposició, i la rima acabarien d'ajustar-los a la mesura mètrica. Si en la primera cobla hem començat amb **sancta**, i estem parlant del naixement de Maria, apareixeran de seguida **vostra planta** (la soca de Jesè; Is., 11,1), **manta** (el mantell de misericòrdia), etc. La rima, al seu torn permetrà variar un previ «ens deslliurà de la mort eterna» en *que.ns deslliura de l'eternal complanta* (v. 18). El poeta, a més, no havia d'explicar res, era tot sabut; això facilitava encara més la seva vena rimaire, ja que no calia que desenvolupés cap discurs, sinó, més aviat, destacar-lo en una sintaxi principalment mètrica. En general, la poesia religiosa de certamen no cerca pas ni comparances ni metàfores atrevides; la imatgeria li venia donada i, llevat d'excepcions com el «plant» de Corella, no s'arrisca gaire a desenvolupar-la. És probable que l'únic que s'assagés fos la facilitat del rimaire d'ajustar uns continguts amb tot el seu repertori fraseològic i d'imatges a un esquema mètric i estròfic. El virtuosisme del rimaire devia ésser prou important; i, d'altra banda, els textos subjacents l'ajudaven a omplir els seus versos de mots vistosos i d'estranya sonoritat. Fins quan s'aparta de la frase fixada, és per cercar una rara rima com en «*mar... fluctuosa*» (v. 98) enfront dels habituals «*tenebrosa*», «*tempestosa*». L'esquema estròfic i les rimes devien ésser prou importants. El d'aquesta composició probablement sigui original del nostre poeta; no se'l troba documentat en cap altre. En general, Romeu Llull i les composicions religioses de certamen abunden en rimes cares, com ara **oble, ura, ist, ista, able, osa, acle, erra, igne, um**, i en llatinismes a final del vers, com ara **virginal, divinal, sobrenatural**, i sobretot en aquelles rimes més comunes, com ara **creat, preservat, illumina, predestina, preverichar, contemplar, divina, ruhina, domina, s'enclina, regina**. Això,

Passió de Pere Martines i Bernat Fenollar: «malgrat les exigències de la rima i del tribut que els autors de la IP pagaren a la moda imperant en la poesia de justes i certàmens, no és exagerat d'afirmar que sota la barrija-barreja d'imatges ostentoses o vulgars s'hi amaga una font de doctrina tradicional d'on, a més d'estímul per a desenrotllar llurs exagerades comparances, els autors podien porar també oportuns aclariments que n'expliquessin el context doctrinal. Voldria insinuar, amb totes les degudes cauteles, que les tres VC més avinents, la de Francesc Eiximenis, la de Landulf de Saxònia, que Roís de Corella traduïa al català, i la que escrivia sor Isabel de Villena, haurien pogut acomplir dignament aquesta funció, si bé la manera de presentar certs detalls de la Passió, manllevats de les MVC, i l'especial insistència en la «*compassio Mariae*» són factors que semblen inclinar la balança en favor d'un autor franciscà», 1990, 317).

(12) Joan Gamiça, notari, vs. 31-32 Ferrando, 1983, núm. 17, pàg. 284.

(13) «la qual [Devoció] canta vna canço e tots la seguiren ab gran melodia, dient: «*O magnum misterium et admirabile sacramentum: quia gloriosus Deus conceptus fuerit in virgine; et factus fuerit homo.*» Volent dir: «O grandíssim misteri e maravellos sagrament, que lo glorios Deu eternal sia stat concebut dins lo singular ventre virginal e aquí sia fet home!». Isabel de Villena, *Vita Christi*, (VCV), I, 220-221, 7335-7342. «*O magnum misterium et admirabile sacramentum ut animalia viderent Dominum natum iacentem in praesepio. Beata virgo cuius viscera meruerunt portare Dominum Christum*», responsori segon a matines, fèria II^a i V^a, en l'*Officium BMV*

per Nadal i fins a la Purificació, BUB, ms. 505, f. 124r.

(14) «Ab initio et ante saecula creata sum, Et usque ad futurum saeculum non desinam, Et...», Sir., 24, 14-16. 1ª lectura en la missa *BMV*, Biblioteca Catalunya, ms. 1854, f. 22r; i BC, ms. 54, f. 58v-59r. També Sir., 24, 11-13, i 24, 15-16, 1ª i 2ª lectures *Officium parvum*, ms. 1854, f. 36v-36r, i també ms. 54 f. 18v-20r. També cap. a prima, Sir., 24, 14; cap. a tèrcia, Sir., 24, 15 i cap. a sexta, Sir., 24, 16, *Officium BMV*, BUB, ms. 505, f. 120v-121r.

«Déu infinit, ans que'l món fos creat, / te preservà puríssima e santa», certamen 1474, núm. 17, vs 31-32 (ed. Ferrando, 1983, 284).

(15) Aquesta era una frase ponderativa freqüentíssima, fins per a Maria: «que Verge e Mare siau ensemps, ço que ans de vostra merce no es stat, ne sera james apres», *VCV*, I, 151-152, 4973-4975; «Car vol e mana que vos, senyor Joachim, torneu a la muller vostra qui ab tanta dolor haueu dexada, la qual concebra de vos vna filla de tanta excellencia e dignitat, quia nullus dicere possit aliquam ante eam similem ei fuisse nec post eam futuram», *VCV*, I, 11, 160-165.

(16) «eam ab omni labe praeservasti», de l'Oració col·lecta a la festa de la Concepció de Maria, *Breviarium Vicense*, Lió, 1557, pàg. 305. «te praeservavit Filius / ab omni labe penitus», himne a laudes en la Concepció.

(17) «E langel, volent se manifestar a ell [sant Joaquim], diuli: «O, valent caualler, deuantant de aquell *trib* de Juda, de la verdadera linea real de la casa de David», *VCV*, I, 11, 152-155.

(18) «vos mereixqués sens mal ser concebuda», certamen 1486, núm. 26, v.8 (ed. Ferrando, 1983, 521).

és clar, només era un efecte, perquè si repassem les composicions religioses de certamen trobarem totes aquestes rimes adesiara, i totes aquestes rares paraules. Tot, en definitiva, era un ajut, com ho era sobretot reduir a uns metres de llarga tradició uns registres lingüístics i camps semàntics fixats i glossats per una no menys llarga tradició.

És clar, no podem aturar-nos a explicar vers per vers, ni cobla per cobla. Per això, donem tot seguit el text (Ms: BUB, 151) amb unes quantes anotacions que il·lustren aquesta tècnica o «màquina» de versificar, en què rimes i accents donaven tantes facilitats de lluitament.

Obre fete per Romeu Llull responsiva com Nostre Dona en los vint trihunphos trihunpha

De la sua concepcio

- I Misteri gran, o concebiment noble,¹³
premeditat ans que'l mon fos creat,¹⁴
no fonch james, sera ni es stat,¹⁵
car de tot crim volch Deu fos preservat.¹⁶ 5
E descendent del trip e real poble,¹⁷
vos meresques¹⁸ fosseu la pedr' immoble
d'on crestians prenen lo fonament:¹⁹
als reclamants, merit los donau doble.
Com pore dir en una sola coble
lo que master n'auria mes de cent? 10

De la sua nativitat

- II Nativitat fonch la vostra molt sancta,
que tot lo mon per vos s'illumina.
Tal naximent gran goig predestina;
los pares sants en lo lim alegra,²⁰
lo Redemptor²¹nexer de vostra planta 15
;Quant fruyt nasque de.quell'insigna manta²²
d'umanitat²³qu'a tots nos ha cubert,
que.ns desliura de l'eternal complanta!
Que sia ver, l'Esglesia.xi.u canta
com per Aquell es paradís ubert.²⁴ 20

De la sua deponsació ab Joseph

- 37v III Ab sant Joseph, verge, fos desponsada;
units los dos, virginitat votas;
amant aquell, lo vot complit servas²⁵
.....
per lo qual sou en lo cell coronada. 25
Be fou en tot per vos la ley servada:

	per nagan temps ²⁶ en res preverichar, la voluntat per la reho guiada, ²⁷ en amar Deu ereu tot' inflamada; ²⁸ en l'esperit, ²⁹ aquell ferm contemplar.	30
	<i>De la anunciacio</i>	
IV	Sola legint aquella prophesia que prophetant Ysayes ha dit, «Verge parra fill Deu e hom unit», vostre voler, ³⁰ mostras fora complit. ³¹ Podent servir la que tal merexia, l'aternal Deu, ³² que tal vos comprenia, anunciar per l'angel vos trames: ³³ com saludant, vos dix «Ave Maria». La Trinitat ³⁴ aixi promes havia axecutar lo que per cert promes.	35 40
	<i>De la sua concepcio del Fill de Deu</i>	
V	L'Espirit Sant ³⁵ de la vostra sanch pura preordina Jesus de carn vestir ³⁶ e que tal fruyt de vos fes produhyr. Per la salut de tots Ell volch morir, mediador entre Deu e natura. ³⁷ Humilitat ³⁸ lava tanta sutzura. ³⁹	45
38r	«Ecce, dient, l'ancilla del Senyor», testificant la Sagrada Scriptura, ⁴⁰ acceptas vos humilment la procura e concebut fonch nostre creador.	50
	<i>De portar lo Fill de Deu nou meses en son ventre</i>	
VI	So que tenir los cells no meresqueren, tanchat tingués al ventre virginal: ⁴¹ l'unio gran ab lo verb divinal, ⁴² trihunpho gran e sobrenatural. Sol inaudit de quantas may nasqueren, totes ensemps ⁴³ merexer no pogueren merit ten alt com sol meresques vos. Lo vexell sou hon tots bens se clogueren; per tal mija salvar se tots esperen aconseguint ⁴⁴ l'universal repos.	55 60
	<i>De la visitacio de sancta Elisabet</i>	
VII	Ans que nasques ⁴⁵ lo sant Joan Babtista, de tots los nats de dona mes perfet,	

(19) «E digau li, de part mia, que, ensemps ab la sua sanctissima muller Anna, fabriquen la casa mia, en la qual per excellencia yo vull posar la primera *pedra del fonament*», VCV, I, 10, 112-116; «E vos, Mare mia, *sola merexeu* aquesta dignitat, que hajau a esser, apres mi, tot lo *fonament e fermetat* de la Esglesia», VCV, II, 215, 7194-7197.

(20) «Mana nostre senyor Deu li poseu nom Maria, que vol dir *iluminada*, car de la lum sua sera *iluminat tot lo mon*», VCV, I, 19, 417-420. «O, senyora Anna; gran prou vos faça la sancta Filla, la qual sera a vos singular *goig e alegria*; e molts en la *natiuitat* sua se *alegraran*», VCV, I, 21, 496-198; «E perço, en la *natiuitat* sua, han canta los angels en presència sua: *Natiuitas tua gaudium annunciauit in vniuerso mundo*; car, per la presència sua, *tot lo mon* sera *alegrat*», VCV, I, 67, 2073-2076. En relació amb el v. 151 la seva rima: «*Salve radix, salve porta, Ex qua mundo lux est orta*», de l'*Ave regina caelorum*.

(21) «lo Redentor de natura humana», Jaume d'Olesa, *Triumphes...*, v. 93 (ed. Ferrando, 1983, 374); «Lo Redemptor portàs dins vostra barca», certamen 1486, núm. 22, v. 35 (*ibid.*, 509); «lo Redemptor ab les pures sanchs sues», certamen 1486, núm. 27, v. 62 (*ibid.*, 527).

(22) «O, Senyora! Puiç sou sperança nostra, saluau nos e *delliurau* nos de tot perill, car lo vostre real *manto* es la nostra *cuperta* e refugi. O, Senyora, que de tanta excellencia e preciositat es lo dit vostre *manto* que no solament los peccadors, ans lo Fill de Deu se es volgut amagar dauall aquell, tancant se dins lo vostre virginal ventre, perque aquil hagen a trobar molt certament los qui cercar lo volran, e puguen dir de vostra senyoria: *Venite, gentes, seruite illi reuerentialiter exul-*

rautes: et sanabit vos benedictus fructus ventris illius; volent dir: Veniu, totes les gentes, de qual-seuol condicio siau! Serviu aquesta Senyora reuerentment e ab molta alegria, car siau certs sereu sanats e guarits de tota malaltia per lo beneyt fruyt del seu ventre, qui sta amagat sots lo seu mantol», VCV, I, 184, 6079-6095.

(23) «D'umanitat cubert ab la cortina», certamen 1474, núm. 22, v. 38 (ed. Ferrando, 1483, 294).

(24) «O, amichs meus! Alegraus vos e hajau infinit goig, car per lo mitja de la mia mort les portes de Paradys vos son vbertes», VCV, III, 7, 93-95; «per la mort de Jhesús la porta de paradís patent e uberta», Felip de Malla, *Memorial del peccador remur*, (I.M.P.R) I, 155, 15.

(25) «a ara de present ses trobat vn nouell orde per sola aquella excellent donzella Maria, filla de Joachim, la qual se es promesa a nostre senyor Deu seruarli virginitat per tostemps. De que yo stich en gran agonía, car recort me del que David diu: *Vouete et reddite domino Deo vestro*, volent dir, que cascu que ha votat garde be que fara, car necessari li es donar e seruar a nostre senyor Deu lo que ha promes. E si y conselle a aquesta virtuosa verge que serue lo que ha votat...», VCV, I, 57, 1735-1745.

(26) «Per negun temps perdrà Fortunardor», A. March, XXXI (25 ed. Bohigas, 1952-59).

(27) «la voluntat...», A. March, VII, 54; XI, 26; XVII, 51; LXXV, 70; LXXXVIII, 47; LXXXIX, 53; CVI, 368; CXIII, 69; CXVII, 49.

«la voluntat per vós se governava», certamen 1474, núm. 13, v. 32 (ed. Ferrando 1983, 276); «La voluntat, m de Déu, si no u volia», certamen 1486, núm. 8, v. 44 (ed. *ibid.*, pàg. 462).

humil, prostrat, s'alegra l'infantet
quan visitas a sant 'Elisabet,
saludant vos de ten singular vista, 65
prophetizant sou aquella prevista
en lo saber de Deu primer previst.
Per dona fonch natur'umana trista;
axi per vos de gloria conquista
es alegrat l'uma linatge trist 70

38v
VIII

De la speransa del seu part
Creure devem,⁴⁶ hagues ferma speransa,⁴⁷
tot sperar a vos te dret sguart.
Predit vos fonch lo fi de vostre part;
tot ignorar de vos lansat a part,
sempre tingues present tal recordança; 75
ten ferm cregues sens james fer mudança
los grans secrets⁴⁸ de l'incarnacio.
Res no dupiant⁴⁹ fes segura fermansa;
de nostra fe tenint justa balansa,
may no us cansau procurar nos perdo. 80

IX

Del seu part
Part sens dolor, ab goyg inextimable
excellent do, vos sola conseguís,
gloria gran en tot aquell sentís,
de tants dolors immun' agnes lo pris
que totes han per lo mon miserable.⁵⁰ 85
Tal trihunphas per vos ser inpecable,
portant dins vos qui volch venir al mon
per nichilar del primer hom peccable
lo gran peccat e crim intollerable
per lo qual vem gran part del mon confon. 90

X
39

De la nativitat del Fill de Deu
Ffilla del Fill⁵¹, del vostre Pare sposa,
vos paris fill crehador qui us creha,⁵²
de vos nasque qui trihunphar vos fa,
e trihunphant per mare us accepta. 95
Obrant en vos⁵³ obre merevellosa,
verge nasques e mare gloriosa;
condecant fonch per ser mare de Deu.
En la gran mar d'aquest mon fluctuosa
viven tots ab la vida dampnosa,
ara, per vos, molts entren en port seu.⁵⁴ 100

- Del alletar e nodrir Jesus*
- XI O trihunphant sobre tota persona!
O instrument d'aquell acte perfet
que Deu permes en vos, verge, fos fet!
Verge lletas de vostra sancta let⁵⁵
lo Fill de Deu! Per dar vos tal corona 105
nodris Jesus, qui tot nodriment dona,
humanat Deu, naxent nasque nodrit.
La canal sou regant qu'aygue nos dona
sempre corrent, los peccats nos perdona
com a clement piedos infinit.⁵⁶ 110
- De la circumscisio e imposat del nom de Jesus*
- XII Rembre volgue totes les creatures
aquell senyor e celestial rey;
humiliat volgue nexer sots ley,
sois per amor,⁵⁷ per purgar nostr'omey.⁵⁸
Ffou circumsis,⁵⁹ comportant penes dures, 115
perque complis los sants dits e scriptures
39v Lo seu sant nom nunciar vos volgue
denotant vos fructuoses figures
de ten gran fruyt n'agues per corredures;
meritament⁶⁰ per mare us prevengue.⁶¹ 120
- De la adoracio dels Tres Reys*
- XIII Pronosticat per voluntat divina,
per los tres reys magichs orientals,
nat en Bethlem Jesus, vist los senyals,
vengut al mon per rembre nostres mals,
rey dels jueus per donar los ruhina,⁶² 125
tenint al bras qui cels e mon domina,
venguts aquells per l'estela guiats,
cascu son do per offerir s'enclina
adorant lo, trihunphas vos regina.
Trihunphos tals vos foren reservats. 130
- De la oferta del Jesus al temple*
- XIV Al temple sant,⁶³ de Jesus fes oferta
en mans d'aquell Simeon saserdot.⁶⁴
Adorant lo com a Deu, molt devot
prophetant dix lo *Nunc dimittis* tot,
aquell, cantant alt ab lengua diserta.⁶⁵ 135
Si trihunphas, cause n'agues aperta;
tot trihunphar merit per vos mereix.
Aculliu nos sots la vostre cuberta!
- (28) «La terça cambra de aquesta diuinal casa sera la voluntat de aquesta Senyora, tota inflamada», VCV, I, 14, 250-251.
(29) «d'açd.m delit com no.n pas una gota/ en l'esperit, e si.u fa, com reprop», A. March, CXV, 103-104.
(30) «Vostre voler sabera quant me vol» A. March, XLVI, 39.
(31) Sobre aquest motiu i el seu vocabulari fixat, vg. VCV, I, 111s, 3584- 3599s.
(32) «l'eternal Déu, per cloure's dins la illa», certamen 1474, núm. 22, v. 8 (ed. Ferrando, 1983, 293); «L'eternal Déu no sent creat l'abisme», certamen 1474, núm. 42, v. 11 (*ibid.*, 331).
(33) «Venint lo excellent embaxador sanct Gabriel, irames per lo Pare eternal», VCV, I, 113, 3654-3655.
(34) «La Trinitat vos il·luminà tant», certamen 1474, núm. 1, v. 26 (ed. Ferrando, 1983, 251); «La Trinitat no.ns veu glòria perdre», certamen 1474, núm. 31, v. 22 (*ibid.*, 310); «La Trinitat de son alt consistori», certamen 1486, núm. 22, v. 1 (*ibid.*, 508); «La Trinitat, la ferma tremuntana», certamen 1486, núm. 24, v. 41 (515).
(35) «L'Espirit Sant, complint les proffecies», certamen 1474, núm. 14, v. 17 (ed. Ferrando, 1983, 277); «l'Espirit Sant de vós ha fet lanterna», certamen 1474, núm. 19, v. 7 (287); «l'Espirit Sant, qui us aconsolarà», Jaume d'Olesa, *Triumphes...*, v. 153 (375).
(36) La frase d'aquest vers és corrent, i la trobem sovint en la VCV I, 99, 3198-3199; 101, 3257-3258; 111, 3609; 115, 3739; 139, 4535; 164; 5399. «De vostres sanchs filas aquella sarga ab ques vestí de nostra carn humana», Corrella, *La vida de la verge Maria*, vs. 44-45 (1913, 394); vg. *Vida de*

santa Anna, *ibid.*, 382, 461-463; vg. Hauf, 1989, 216.

(37) «hoc enim bonum est, et acceptum coram Salvatore nostro Deo, qui omnes homines vult salvos fieri, et ad agnitionem veritatis venire. Unus enim Deus, unus et mediator Dei et hominum homo Christus Iesus: qui dedit redemptionem semetipsum pro omnibus», 1Tm., 2, 3-6. Podia llegir-lo parafrasejat en qualsevol lectura piadosa. Vg. VCV, III, 110, 3583-3587.

«yo so lo qui he be fermada la pau entre Deu y natura humana», VCV, III, 209, 6979-6980.

(38) «homilitat y.l cor perdonant franch», certamen 474, núm. 41, v. 8 (ed. Ferrando 1983, 329); «homilitat és la que més hi féu», certamen 1474, núm. 43, v. 15 (ed. *ibid.*, 333).

«Quia respexit humilitatem ancillae suae», en el *Magnificat.*

(39) «que sola vna gota en lo seu cors no ha restat perque fos ben lauat e denejat lo rouell e surtura del peccat», VCV, III, pàg. 145, 4786-4787.

(40) «Vexell perfet, la Sagrada Scriptura», certamen 1474, núm. 22, v. 11 (ed. Ferrando, 1983, 293).

(41) «Sancta immaculata Virginitas, quibus te laudibus efferam nescio, quia quem celi capere non poterant tuo gremio contulisti», responsori fèria III, a lliçó III, matines, *Officium BMV*, BUB, ms. 505, f. 118v; «Sancta et immaculata virginitas, quibus te laudibus referam nescio, quia quem celi capere non poterant tuo gremio contulisti», responsori 1ª lliçó (Sir., 24, 11-13), *Officium parvum BMV*, BC, ms. 54, f. 19v, i BC, ms. 1854, f. 35v. «Virgo Dei genitrix, quem totus non capit orbis in tua se clausit viscera factus homo», en la *missa de Nostra Dona*, BC, ms. 54 f. 55v-56r, i també com a verset del responsori a lliçó Sir., 24, 14-16, *ibid.*, f. 59r-

Vostres devots⁶⁶ffelicitat han certa hon tot desig son degut fi compleix. 140

XV

Del sagrament del altar⁶⁷

40r

Lo dijous sant que los tretze senaren l'alt sagrament Jesus instituhint, pres e trencat aquell pa benynt, apres lo vi, ab paraules distint consegreat tot, carn e sanch se tornaren, car en instant se transustanciaren lo pa e.l vi en son cors vertader. Tal e ten gran com en creu lo posaren, e qual ferm crech, sos membres reposaren en vostre cors net, pur, verge, sencer. 145 150

XVI

Del sguart li feu Jesus crucificat

Crucificat per la natur'umana, per amor gran Jesus en creu penjant ffeu tal sguart de ferm a vos mirant, que us fonch coltell vostre cor trossejant: neguna part del cors vos resta sana. Pero sabent axi vol Deu e mana morint son fill destruhis nostre mort, ab gran esforços,⁶⁸ regina subirana, vos la prengues tal pena per germana e trihunphant nos portas a bon port.⁶⁹ 155 160

XVII

De la resurreccio de Jesuchrist

40v

Resuscitat per divinal miracle lo tercer jorn Jesucrist vostre fill, creure devem⁷⁰piement sens perill vos apparech primer, dant nos spill quant meresques per ser son tabernacle, redifficant son eternal trinacle⁷¹ segons promes en los segrats escrits, en los quals ver no.s pot posar obstacle. D'on vos cantam sou nostre gubernacle, e trihunphant sobre los prelegits. 165 170

XVIII

De la assencio del Fill de Deu

Tots concordant los quat'evangelistes l'assencio del Fill de Deu Jesus article ser, e lo biblich descus ne fa parlar vertader e diffus, e lo decrets catolichs canonistes. 175

- Dels galileus foren dignes les vistes
veure. I muntar visiblement al cel;
mas vos, qui sou sol'entre previstes,
ab l'esperit⁷² seguint les sues pistes
ensemps muntas ab vostre fill ten fel. 180
- XIX *De la missio del Sperit Sant*
L'Esperit Sant, per Deu tremes en terre,
en vos causa misteri tant divi,
glorios fonch lo fruyt que se.n sagui,
car tots los fins anulla lo tal fi;
aconseguit, tot desig se soterra. 185
L'enemich gran, pensant en vos, s'aterra
com mare sou de qui. I fa star vençut;
l'immortal mort tots temps li fara guerra.
- 41r Trihunphant vos, la suplich que.m afferra
e que.m siau mon deffenent escut. 190
- XX *De la assumpcio de la Mare de Deu*
L'Assumpcio, verge, de vos insigne,
en paradís⁷³ es en lo grau mes alt,
sens que nagu no pren de vos desalt
per quant en vos james no fou deffalt.
Lohau tots Deu, possehiu premi digne,
santificant, de gloria condigna; 195
sou trihunphant, reverint vos lo sants.
Mare de Deu, gloriosa, benigne,
preservau nos de poder del maligne
ab vostre fill⁷⁴ prenent nos per les mans. 200
- XXI *Endressa de tota la obre a la gloriosa Mare de Deu*
Mon flach enginy⁷⁵ lo vostre gran merexer,
ffort offuscat d'aquest mundanal fum
e de peccats obstinat per costum,
m'obri los ulls donant me clara lum
de vos lohar la part que.n puch conexer. 205
Vostres laors⁷⁶ han tant delitos pexer,
per molt que.n gust me par restar deju;
ser vos devot me sent tal desig crexer,
preneu de mi, que vostre fill vull esser,
aquest present, sens ser vos importu.

v; i en el mateix lloc en BC, ms. 1854, f. 22r-v; en l'himne de l'Anunciació *Agnoscat omne saeculum*: «quem totus orbis non capit, / portant puellae viscera». Vegeu los glossats amb les mateixes paraules dels nostres versos en la VCV, I, 116, 3760-3766; II, 116, 3782-3789).

(42) «E, la Senyora..., prostrant se en terra, adora la diuina essencia, qui vnida veyia ab aquell cors que ella hauia parit; la qual vnio fon feta dins lo seu ventre», VCV, III, 167, 5519-5525.

En aquests dos versos ens trobem clarament davant dos grups d'adjectivació fixada que cobreixen gairebé tot l'hemisfèri.

(43) «Totes ensemps les vèrgens vos cridaren», certamen 1474, núm. 21, v. 21 (ed. Ferrando 1983, 292).

(44) «aconseguint honor e senyoria», A. March, XXX, 10.

«aconseguint fruyció divina», certamen 1474, núm. 37, v. 30 (ed. Ferrando, 1983, 321).

(45) «Ans que nasqués, portàs estesa vela», certamen 1474, núm. 13, v. 48 (ed. Ferrando, 1983, pàg. 276).

(46) «creure devem vos creà tan insigne», certamen 1486, núm. 4, v. 86 (ed. Ferrando, 1983, 450); «creure devem vos guardà tostemps santa», certamen 1486, núm. 22, v. 91 (ed. *ibid.*, pàg. 511).

(47) «Vós esperàs ab ferma esperança», certamen 1474, núm. 13, v. 16 (ed. Ferrando, 1983, 275).

(48) «Si.m fos donat aquest temps en entendre llos grans secrets enclousos en natura», A. March, VII, 61-62; «Fantasiant, Amor a mi descobrel los grans secrets c.als pus suptils amaga», A. March, XVIII, 1-2; «E tardarà si Amor no.l revelal los grans secrets qui.ls amadors pratiquen»,

JAUME TURRÓ I TORRENT
Barcelona

A. March, XX, 29-30; «dels grans secrets c. Amor cobre.b sa capa, / de tots aquells puch fer Apochalipsi», A. March, LXXXVII, 328-329.

«los grans secrets de la Divinitat», certamen 1474, núm. 30 v. 10 (ed. Ferrando, 1983, 308)

Sembla que es tracta d'una expressió lligada a la contemplació i a la revelació subsegüent. En aquest ús apareix sovint en la VCV (I, 52-53, 1577-1582; 267, 8934; 268, 8940-8946; 321, 10752; II, 60, 1879-1885; 66, 2077-2080; 151, 4974-4977; 188, 6254-6255; 202, 6730-6731; III, 238, 7948-7949; 289, 9680; 291, 9757-9761; 329, 11033-11039). També en Felip de Malla (ed. MPR, II, 165, 811-814).

(49) «res no dubtant viciosa vergonya», A. March, XXXII, 37.

(50) La rima d'aquests vs. 81 i 84 és un altre cas d'adjectivació fixada que ocupa, de fet, tot l'hemistiqui. Només en el vol. III de la VCV, trobem «inextimable goig» tretze vegades almenys (lins. 103, 796, 1125, 1238, 4985, 5411, 5571, 8057, 10247, 10746, 11252, 11801, 11837), i «miserable mon» sis vegades almenys (lins. 7808, 7584, 10062, 10511, 10639, 11604).

(51) «filla del Fill, mare de vostre Pare», certamen 1474, núm. 24, v. 3 (ed. Ferrando, 1983, pàg. 297); «filla del Fill ensemps sou mare, y verge», certamen 1474, núm. 29, v. 7 (ibid., pàg. 306) «Filla del Fill, mare del Pare vostre», certamen 1486, núm. 3 v. 23 (ibid., 445); «filla del Fill, que.n humana figura», certamen 1486, núm. 4 v. 8 (ibid., 448).

(52) «Beata es Maria que Dominum portasti creatorem mundi genuisti qui te fecit in eternum permanens virgo», responsori a lliçó 1ª fèria III i IV matines, i capítol a laudes, *officium BMV*, BUB, ms. 505, f. 118r i f. 120r; i responsori 2ª lliçó (Sir., 23, 15-16), *Officium parvum BMV* BC, ms. 54, f. 20r-v, i BC, ms. 1854, f. 36r.

(53) «obrant en vós areglada mercè», A. March, V, 26.

(54) «Aquesta sera la stela molt clara qui guiara tots los nauegants per la mar tempestosa de aquest mon, els portara a segur port», VCV, I, 19, 420-422.

(55) «vós aietant aquell ab vostra let», A. March, XLII, 26.

(56) Maria és font de misericòrdia sempre brollant, i la Mare de Déu de la Llet era especialment figura de Maria suplicant i advocada (vg. VCV, III, 172-173, 5711-5729s, o bé Felip de Malla, MPR, II, pàg. 174, 211-215).

(57) «aquell Senyor que per amor vostra se vol tant humiliar, vestint se de carn humana, fent se passible e mortal», VCV, I, 110, 3570-3572; «car per amor de ells vos sou tant humiliat», VCV, II, 16, 382-383.

(58) «o, Adam senyor! stau ab gran confiança que aquell Senyor que per amor vostra se vol tant humiliar, vestint se de carn humana», VCV, I, 110, 3569-3571.

(59) «fon circuncis axí com la ley mana», Jaume d'Olesa, *Triumphes...*, v. 92 (ed. Ferrando, 1983, 374).

(60) «meritament aministrau la glòria», certamen 1486, núm. 4, v. 83 (ed. Ferrando, 1983, 450); «meritament la Sglésia us fa festa», certamen 1486, núm. 28, v. 66 (ibid., pàg. 530).

(61) Sobre aquest motiu, vg. VCV, I, 280-281, 9367-9385.

(62) «Et benedixit illis Simeon, et dixit ad Mariam matrem eius: Ecce positus est hic in ruinam, et in resurrectionem multorum in Israel, et in signum cui contradicetur», Lc, 2, 34. També en l'himne propi de la Presentació.

(63) «Al temple sant lo portàs, que no dubte», certamen 1474, núm. 27, v. 22 (ed. Ferrando, 1983, 303).

(64) «E sa senyoria, ab moltes lagrimes, dona lo seu amat Fill en mans de aquell sanct sacerdot perquen ses offerta a la diuinal clemencia», VCV, I, 312, 10467-10470.

(65) «tot afeblit, ab lengua mal diserta», A. March, III, 14; «ab lengua mal diserta», Pere Torroella (*Tant mon voler*, v. 574, ed. Bach i Rita, 119).

(66) «vostres devots deuen tenir delit» certamen 1474, núm. 33, v. 2 (ed. Ferrando, 1983, 313); «Vostres devots, de qui sou spectacle», certamen 1486, núm. 3, v. 96 (ibid., 447); «Vostres devots prenen per gran estrena», certamen 1486, núm. 26, v. 73 (ed. Ferrando, 1983, 523).

(67) En la tardor medieval i fins força més tard, Maria fou llargament associada a l'Eucaristia, fins existí una tradició, que no és el nostre cas, de fer-la present al Sant Sopar (cf. M. Trens, 1954, 60-61).

(68) «ab gran esforç Vergonya.m fa temença», A. March, XLIII, 31; «per gran esforç de foilla voluntat», A. March, VI, 5. Es tracta també d'una frase freqüent en el registre glossat, fins en podem llegir de més properes: «E axí, Mare mia mol cara, preniu esta pena ab gran esforç», VCV, II, 216, 7214-7215; «e la [a Maria] pregue per amor mia prenga un gran esforç a passar aquests dolors e penes», VCV, II, 308, 10382-84.

(69) «on los desigs tots vénen a bon port», A. March, XX, 4.

(70) Vg. v. 71 i nota.

(71) Aquest mot es troba també en el *Sirventesch per lo passatge de Barbaria* d'Andreu Febre, i M. de Riquer proposa llegir-hi el «triangle» de l'ofici de Tenebres, és a dir, el tenebrari (1951, 80-90). Aquesta proposta no sembla pas satisfactòria en el nostre context. Probablement es refereixi a Maria, temple i tabernacle del Fill, temple de la divinitat, arca de la nova aliança, «Quia tu es sancte Trinitatis nobile triclinium: pretiosumque tabernaculum tante Magestati

amabile et gratiosum» com recorda Isabel de Villena (VCV, 32; I, 153, 5038-5045). De fet, existien unes escultures en fusta de la Mare de Déu que tenien com un petit armariet il·lustrant el misteri. Solien estar sobre l'altar, i dintre l'armariet, que en obrir-se formava un mena de tríptic, solia haver-hi representacions de la Trinitat en la passió. És a dir, la figura de Déu Pare sostenint la creu i el crucificat amb l'Esperit Sant en forma de colom també present. Tals escultures tenien un especial protagonisme en el triduum pasqual durant el qual hi era guardat el Santíssim i especialment en l'inici de la Vetlla pasqual (M. Trens, 1947, 481-524; 1952, 112; L. Réau, 1955-59, II, 92-93; J. Sirrète, 1913). Estem preparant un article sobre la qüestió.

(72) «ab l'esperit, coneix bé lo grosser», A. March, XXIII, 14.

(73) «(en paradís per ella no s'entrava)», A. March, CV, 122. «En parahís se fa lo que manau», certamen 1474, núm. 13, v. 40 (ed. Ferrando, 1983, 276); «en paradís, segons que pusch bastar», certamen 1474, núm. 14, v. 6 (ed. *ibid.*, 277); «en paradís vostra cara jocunda», certamen 1474, núm. 19, v. 54 (*ibid.*, 289).

(74) «Ab vostre Fill, senyora, m concordau», certamen 1474, núm. 14, v. 43 (ed. Ferrando, 1983, 278); «ab vostre Fill, Qui us ha deyfficada», certamen 1474, núm. 19, v.4 (*ibid.*, 287); «ab vostre Fill siau la nostra guia», certamen 1486, núm. 8, v.7 (*ibid.*, 461)

(75) «mon flach enginy restant fortifficat», certamen 1474, núm. 13, v. 54 (ed. Ferrando, 1983, 276). «Flach és l'enginy si vós no m'ajudau, / mare d'Aquell qui lo món ha salvat. / No puch errar si vós ab mi us armau, / plena de bé, los hulls a mi girau, / vostre servent, qui us ha tosterps amat...», certamen 1474, núm. 34, vs.1-5s (ed. *ibid.*, 315); «Altisme Déu, Vós qui sou nostra via, / puix lo voler tant en mi se reforça / per mils lohar a la Verge Maria, / flach és l'enginy e potència mia, / guarniu-me Vós de saber e de força. / Mare de Déu e advocada nostra, / entrevenint, girau vers mi la cara, / e mon dictat sia fet de mà vostra», certamen 1474, núm. 42, vs. 1-8 (ed. *ibid.*, 331).

(76) «vostres lahors de molt gran alegria», certamen 1474, núm. 33, v. 4 (ed. Ferrando, 1983, pàg. 313); «Vostres lahors e lo quant mereixeu», certamen 1474, núm. 35, v. 33 (*ibid.*, 318).

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- BLUME, C., DREVES, G. M. ed. (1898 i 1903) *Analecta Hymnica Medii Aevi*, Leipzig vls. 31 i 41.
- BACH i RITA, P. (1930) *The works of Pere Torroella*, Nova York, Instituto de las Españas en los Estados Unidos.
- BOHATTA, H. (1924) *Bibliographie der Livres d'heures (horae BMV), officia, hortuli animae, coronae BMV, rosaria und cursus BMV des XV. und XVI. Jahrhunderts*, Viena, Gilhofer & Ranschburg.
- (1936) *Bibliographie der Breviere, 1501-1850*, Stuttgart-Niewkoop.
- BOVER de ROSSELLÓ, J.M. (1868) *Biblioteca de escritores baleares*, 2 vols., Mallorca, Imp. de Gelabert, P. J. (ed. facsímil, Barcelona-Sueca, Curial).
- DUTTON, B. et alii (1982) *Catálogo-índice de la poesía cancioneril del siglo XV*, Madison.
- FEBRER, A. (1951) *Poesia*, ed. de M. de Riquer, Barcelona, Barcino, «Els Nostres Clàssics» 68.
- FERRANDO i FRANCÉS, A. (1979-82) «Un precedent del bilingüisme literari valencià: la tertúlia d'Isabel Suaris a la València quatrecentista» *BRABLB*, 38, pp. 105-13.
- (1983) *Els certàmens poètics valencians*, València, Diputació de València, Institució Alfons el Magnànim.
- Gesamtkatalog der Wiegendrucke*, (1932) KW. Hiersemann, Leipzig, vol. V.

- GUDIOL i CUNILL, J. (1923-27 [1932]) «Catàleg dels llibres manuscrits anteriors al segle XVIII del Museu Episcopal de Vich», *Bulletí de la Biblioteca de Catalunya* 7, pp. 59-154.
- HAUF i VALLS, A. G. (1989) «El *Psalterium alias Laudatorium* i la *Vita Christi* de Francesc Eiximenis, obres complementàries», *Estudis de Llengua i Literatura Catalanes, XVIII. Miscel·lània Joan Bastardas*, 1, Montserrat, pp. 201-229.
- (1990) *D'Eiximenis a Sor Isabel de Villena. Aportació a l'estudi de la nostra cultura medieval*, València-Montserrat.
- LE GENTIL, P. (1949-52) *La poésie lyrique espagnole et portugaise à la fin du moyen âge*, 2 vols., Rennes.
- LEROQUAIS, V. (1927) *Les livres d'heures manuscrits de la Bibliothèque Nationale*, 3 vols., París.
- MADURELL i MARIMON, J.M.- RUBIÓ i BALAGUER, J. (1955) *Documentos para la historia de la imprenta y librería en Barcelona (1474-1553)*, Barcelona.
- MALLA, F. de (1981-86) *Memorial del pecador remut*, ed. de M. BALASCH, 3 vols., Barcelona, Barcino, «Els Nostres Clàssics», 118-119 i 123.
- MARCH, A. (1952-59) *Poesies*, ed. de Pere Bohigas, 5 vols., Barcelona, Barcino, «Els Nostres Clàssics», 71-73, 77 i 86.
- MEYER, P. (1872) «Prière à Notre-Dame des sept douleurs», *Romania*, 1, pp. 409-414.
- PAGÈS, A. (1936) «La dansa provençale et les goigs en Catalogne», *Homenatge a Antoni Rubió i Lluch*, 1, Barcelona, Imp. Casa de la Caritat, pp. 201-224.
- RÉAU, L. (1955-59) *Iconographie de l'art chrétien*, 3 vols, París, Presses Universitaires de France.
- REINSCH, R. (1879) «Les Joies de Notre Dame des Guillaume le Clerc de Normandie», *Zeitschrift für Romanische Philologie*, 3, 200-231.
- RODRÍGUEZ-MOÑINO, A., ed. (1958) *Cancionero general*, Madrid, Real Academia Española.
- ROÍS DE CORELLA (1913) *Obres de J. Roiç de Corella*, ed. de R. MIQUEL i PLANAS, Barcelona, «Biblioteca Catalana».
- SARRÈTE, J. (1913) *Vierges ouvertes, Vierges ouvrantes et la Vierge ouvrante de Palau-de-Vidre*, Lesinhan.
- SERRA i BALDÓ, A. (1936) «Els Goigs de la Verge Maria en l'antiga poesia catalana», *Homenatge a Antoni Rubió i Lluch*, 3, Barcelona, Imp. Casa de la Caritat, pp. 367-386.
- TRENS i RIBAS, M. (1947) *María. Iconografía de la Virgen en el arte español*, Madrid, Plus Ultra [Alders s. a.].
- (1952) *La Eucaristía en el arte español*, Barcelona, Aymà.
- (1954) *Santa Maria. Vida y leyenda de la Virgen a través del arte español*, Barcelona, Eugenio Subirana s. a.
- VILLENA, I. (1916) *Llibre anomenat Vita Christi compost per sor Isabel de Villena*, ed. de R. MIQUEL i PLANAS, 3 vols., Barcelona, «Biblioteca Catalana».

